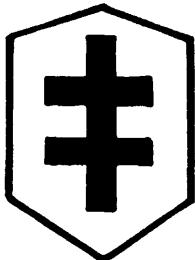

ВАЙ, НАРОДЗЕ, ЗА СВАЕ ПРАВЫ! – К.Каліноўскі

З А
В О Л Ю
Б А Ц Ъ-
К А ў.
■ Ч И Н И

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Вэтэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў
Z V A Z A J – Quarterly magazine, published by Liaison Comm. of Byelorussian War Veterans
Address. K S B V, 57 Riverdale Ave. Toronto, Ont. M4K 1C2

Год 5

Чэрвень, 1978

№ 2 (10)

НЭЎТРОННАЯ БОМБА

Апошнімі часамі шмат ғаманы нарабіла нэўтронная бомба. Пастанова прэзыдэнта Картера адлажыць ейную прадукцыю, каб быццам мець козыр у руках пры перамовах з бальшавікамі пра кантролю атамнае зброі, выклікала розныя супяречныя камэнтары. Як звычайна, маскоўскія пропагандовыя гарлапаны малююць цэлую сітуацыю на свой хвалішывы лад, а гэта з тae простае прычыны, што нэўтроннае бомбы, над якой амэрыканскія наўкуоўцы працавалі 20 гадоў, яны ня маюць і яе прадукцыя Амэрыканцамі магла-б перахіліць баланс атамных сілаў на карысць Захаду.

Што-ж такое нэўтронная бомба? У вадроўненіне ад атамнай і вадародных бомбаў, яна мае куды большу радыяцый (гарачыню) і здольная на пэўнай прасторы (у радыюсе да кіляметра) забіваць людзей ды ўсё жывое, ня шкодзячы будынкаў. Таму яна есьць ідэальная для ліквідацыі масавых танкавых ці пяхотных канцентрацыяў. Варшаўскі Пакт мае цяпер у цэнтральнай Еўропе 31 танковую і 36 пяхотных дывізіяў, а Паўночна Атлянтычны Пакт (ПАП) усяго 11 танковых і 18 пяхотных дывізіяў.

Каб мець поўны вобраз з кім ПАП мае эвэнтуальна змагацца, варта парадаўнаць выдаткі абодвух бакоў на прадукцыю зброі. Вось ад 1964 году савецкая выдаткі на зброю ўзраслі на 40% і кожны год павялічваючы на 5% тымчасам як Амэрыканцы выдаюць цяпер на зброю 12% менш чымся ў 1964 годзе. Москва прадукуюце цяпер сем разоў больш танкаў за Амэрыку, 5 разоў больш артылерыі і палову больш самалётаў. На вайну ў бальшавікоў працуе больш паловы зь іх дасыльных 850 000 наўкуоўцаў.

Неўзабаве Москва мае пусціць у прадукцыю чатыры новыя пакаленіні магутных міжкантынэнтальных балістычных ракетаў. Ані ЗША, ані ПАП і ня думаюць навет у гэтай галіне даганіць ці пераганіць Маскалёў.

Але калі Москва мае да дыспазыцыі магутныя сілы, дзякуючы якім, выкарыстоўваючы таксама сваіх кубінскіх наймітаў, здабылася на ваеннную авантuru для калянізацыі Анголі, Этыёпіі й афрыканскага рогу, то яна ня мае нічога падобнага да нэўтроннай бомбы, незаменимай зброй для тактычных мэтаў абароны. Вось дзе прычыны вялікага абурэння Брэжнёва, калі Амэрыканцы, як гэта ў вольнай краіне звычайна прынята, публічна пачалі разважаць пра патрэбу прадукцыі нэўтроннае бомбы.

Маскоўская лёгіка тут гэтаксама ясная й простая, як бальшавіцкая партыйная лінія: калі мы ня маем нэўтроннае бомбы то вы ня маеце права яе прадукаваць.

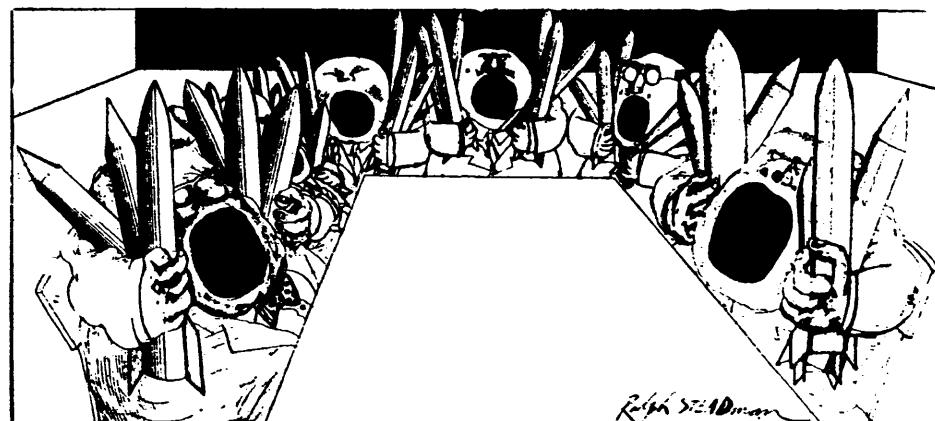
Характэрна, што генэрал Аляксандар Гэйг, камандзэр сілаў ПАПу, на сваей прэсавай канферэнцыі ў канцы сакавіка ў Пэнтагоне, выступіў за прадукцыю нэўтроннае бомбы.

Савецкая ваенныя агрэсіі ў Афрыцы, пры выкарыстанні Кастравых наймітаў, працерлі вочы й іншым сябром ПАПу. Мяркуеца, што на працягу наступнага дзесяцігодзьдзя яны выдадуць звыш сто міліярдаў даляраў на прадукцыю зброі.

Неўзабаве прэзыдэнт Картер і Кангрэс маюць пастанавіць адносна прадукцыі нэўтроннае бомбы. Але выбар тут здаецца, зусім ясны.

А фактычна ці мае Амэрыка які- небудзь выбар?

Яго ўжо даўно зрабіла Москва.

Канферэнцыя разбрэменення Аб'еднаных Нацыяў

Паводле "Нью Ёрк Таймс"

ЛЯСЫ, БУНКЕРЫ, ПАРТЫЗАНЫ

Нямецкая газета "Марбургер Прессе", пачынаючы з 26-га листапада, 1949 г., у наступных дэссяці нумарох зъмлесціла нарыс пра "перажываньні нямецкага ваенапалоннага ў СССР". Пра яго гаворыца, што "пасъля сваіх, поўных прыгодаў, учёкаў зь Сібіры, у паўднёвай частцы Ўсходніх Прусаў навязаў контактны зъ беларускімі, латышскімі, украінскімі й пазыней з польскімі партызанамі. Ягоная шматмесячная прыналежнасць да паўстанскіх адзьзеленій, ці раз розных спэцыяльных заданьні, даюць магчымасць ілыбеі заглянуць у арганізацыю й сілу "нелегальных".

Нарыс Д. Гасмюлера у якім мова йдзе пра "Чорнага Ката" й "лягэндарнага Вітшку", мае для нас і гісторычную вартасць. За добры пераклад зъ нямецкага можы вельмі дзякую сп. С. Гоху.

Рэдакцыя

Неба ззвісала цяжкімі бруднымі шматамі панад лягерам. Безнадзейнае сібірскае неба.

Я сядзеў у цёмным кутку бараку й скручваў у гэтай паперы рэшткі махоркі. Увайшоў пісар зъ лягернай управы. Стоячы ў дзвярох, разглядаўся, шукаючы некага, а ўбачыўшы мяне, падыйшоў.

— Ты мусіш ісьці да каманданта, — сказаў.

Я зацягнуўся сымярдзючым дымам свае цыгарэты, зъ якое цешыўся ўжо дзве гадзіны.

— А што такое? — спытаў я злосна.

— Ён напэўна сам табе скажа, — адказаў пісар.

Ён адразу прыняў службовы тон і пачуваў сябе вельмі важнай асобай.

— Ідыёт, — буркнуў я, асыярожна згасіў сваю папросу ды пайшоў за ім.

Раблюся перакладчыкам.

Нейкі час пазыней сядзеў я зноў каля Рольфа Штогсака й намагаўся прыкурыць. Я даў яму крыху махоркі для ягонай люлькі. Гэта быў адзіны сябра з цэлага лягера, зъ якім я трymаўся блізка.

— Што было? — пытаўся Рольф.

— Маю стаць перакладчыкам, — адказаў я. — Ад заўтрага. Сяняня па абедзіе пераношуся.

— Ну ты дабоўся, — сказаў Рольф. — Перакладчыкам

быць — гэта добра. Лепшая ежа, лепшы барак. Толькі са звалненнем дрэнна, бо ты цяпер спэцыяліст. Мы, іншыя хутчэй пападзем у чаргу.

Тады мы ўсе верылі ў абыянкі.

Пасыль абеду я перабраўся. Вечарам камандант хацеў ведаць, ці я магу кіраваць аўтам. Я кіёнуў галавой. Усё-ж некалі быў лётнікам. Камандант задаволіўся маім адказам. Ён забраў мяне навет да штабу НКВД, куды яго перавялі. Месяцамі вазіў я го ў трафейным Мэрцэдэсе заснежанымі, абледзянятымі, гразкімі ці пыльнымі дарогамі. Восеняй, зімой і вясной я меў магчымасць запазнанца з усімі лягерамі вакол Байкальскага мора й заўсёды і ўсюды людзі пыталіся: — Калі мы адгэтуль выйдзем?

Мой прыяцель — ад'ютант

Цэлымі месяцамі я разважаў пра праблемы ўцёкаў. Веданье мовы было адным з галоўных фактараў. Апроч таго апошнімі тыднямі я пазнаёміўся ў бліжэй зыйшоўся з ад'ютантам шэфа, які браў удзел у здаўшыці Бэрліну, доўгі час станцыянараваў у Карльсгорст і таму, што "заразіўся" заходнімі ідэямі дык: яго перавялі ў штаб НКВД у Сібіры. Гэта была лагодная кара, бо за такія правіны як адхіленыне ад партыйнай лініі проста за дротам ліквідавалі.

Гэты афіцэр быў запрауды задаволены, што знайшоў кагосцы, зъ кім мог бязкарна гаварыць пра Нямеччыну. Яго ўспаміны найбольш канцэнтраваліся на асобе дзяўчыны, зъ якой ён запазнаны. Аднойчы навет паказаў мне яе здымку.

— Я разумею, што кожны хоча як найхутчэй папасці дахаты, — казаў ён, не пазіраючы на мяне. Я ведаў, што знайшоў аднадумца.

Запраўныя паперы ...

Цэлага паўгоду рыхтаваўся я да ўцёкаў. За цыгарэты вымяняў старое савецкае афіцэрскае абмундзіраванье. Пару старых ботаў падараваў мне камандант, які ведаючы якую яны маюць для мяне вартасць. На падарожжа дамоў ад Байкальскага возера гэта быў толькі малы пачатак. Мне прыйшла думка, што я мушу прасіць ад'ютанта, каб выстараўся для мяне савецкія дакументы. Гэта была вельмі рызыкойная гульня як для яго так і для мяне. Я прадчуваў, што ён мяне ня здрадзіць. Але калі пападуся ў пачнуць распытваць пра дакументы, гэта пагражала яму карай съмерці.

Калі мы ехалі палявымі дарогамі я ўсё-ж-такі сказаў ад'ютанту, нібы гаворачы да сябе: — Мне, каб выйсці адгэтуль, трэба мець паперы. Добрая паперы, на якіх шмат штэмпляў.

Ён зразумеў мяне адразу.

— Як-жя ты сабе гэта прадстаўляеш? Шмат якія перад твой спрабавалі, але заўсёды прападалі ў гэтих прасторах.

— Таму я й патрабую добрыя паперы, — адказаў я.

Ён усунуў мяне ў зубы цыгарэту й сказаў: — Пра гэта пагаворым пазыней.

Тры тыдні пазыней я ўжо меў свае дакументы. Яны былі выстаўлены на лейтанаента Паўла Сяргеевіча Дзімітрава. На іх была мая выцьвілай здымка, пад якой я вывеў сваё прозвішча. Апроч таго атрымаў пасыветку дэмабілізацыі і вайсковае права кіраванья машынай; далей — пасыветкі на тры вайсковыя узнагароды "за храбрасць". Кажны малы патруль мог гэтым

З В А Ж А Й

задаволіца. З войска мяне звольнілі, а цывільная прафэсія – сълёсар. Знаходжуся ў дарозе на Менск, а адтуль пайду далей. Нарыхтаваў я й харчоў, пераважна сухароў, якія лёгка было несьці.

... і новы Мэрцэдэс...

Трэба было ўжо думачь пра падарожжа. Пасьля грунтоўнага рамонту, Мэрцэдэс трэба было аб'езьдзіць. Гэта была прычына. Камандант атрымаў дазвол на права язды ў акружнасці 300 км па службовых спрахах. Я шмат разоў на ягоным "галубчыку" прыняхджаў у поўнач і нікто мяне на затрымаў. Ня гледзячы на гэта, пасьветка была для мяне вельмі важнай і я цешыўся, калі яе дастаў.

Пасьля абеду я далахі ў штабе, што еду на спробную паездку, спакаваўся ды ўзяў яшчэ з сабой два каністры. Маленькі пакунак паклаў у багажнік. Пачка з дакументамі знаходзілася на грудзёх, каля сэрца й гэта супакойвала мяне. Пры браме Іван падняўверх "шлягбайм". – Харашо, – адказаў я й націснуў на газ. Роўнамернае бурчэньне матору супакоіла мяне. На раздарожжы я спыніў машыну, закурыў цыгарку, выняў памятую mapu й зьвярнуў на пышчаную паляву ю дарогу, кіруючыся на поўнач.

Шкада прыгожага аўта.

Ужо съцямнелася, калі я выліў другі каністар гаручага ў бак, пакідаючи некалькі літраў у запасе. Ад таго часу ўважна сълядзіў за паказынікам на бінзінамэтры, а калі дайшло да нуля, спыніў аўта на абочыне дарогі. З багажніка выняў савецкі афіцэрскі мундзір і апрануў яго. З майго старога абмундзіраваньня выняў усё, што там было, навет вывярнуў кішэні, каб чаго не засталося. Добра, што мундзір меў шмат кішэні, у якіх я мог разьмясціць свае рэчы. Месца знайшлося на паперы, ежу, пару савецкіх рублёў і іншае. На гэтым скончылася. Рэшткі бінзіны выліў на шофэрава месца й кінуў запалку. Вакно было адкручана, каб даходзіла паветра і ў міг аўта стаяла ў полымі, а паскудны едкі дым грый горла. Папраўдзе, шкада было прыгожае машыны, але нічога ня зробіш.

Розным спосабам празь Сібір.

Два дні ўшоў я рознымі дарогамі і амаль ніколі ніводнага чалавека ня бачыў. Ноччу спаў пад адкрытым небам. На трэці дзень трапіў у невялікую вёску, дзе напаткаў вайсковую машыну. Здарылася магчымасць хутчэй падацца далей. Абодва жаўнеры ахвотна пасунуліся, каб уступіць мне месца. Напэўна вырваліся без дазволу, а таварыш афіцэр мог пацікавіцца куды яны едуць. Калі я іх пачаставаў цыгарэтамі, адразу пасябравалі са мной. Ня кожны дзень бывала такое шчасце. Я пасьля гэтага больш асьмеліўся й старуся пры кожнай нагодзе чым больш вёрст пакінуць за сабой і гэта забірала бесканечныя тыдні, аж пакуль не дайшоў да аднай мясцовасці пад Уралам і тут ужо мне съвет дошкамі забілі. Гэтта межавала Азія з Эўропай і без спэцыяльнага пропуску далей ісці было нельга. Пра гэта казалі мне ўжо Татары, ў якіх я начаваў. Хаця меў я добрыя паперы, але войстрых кантроляў, допытаў і візытыцца стараўся ўнікаць.

Працую на чыгуначы.

Усъміхнулася мне шчасце. У аднай, перапоўненай

табачным дымам, карчме сустрэў я аднаго савецкага чыгуначніка. Ен прысеў да майго стала й нейкі час пільна мне прыглядаўся. Потым раптам спытаў:

- Станцыянуеш тут?
- Не, – адказаў я, – дэмабілізаваны.
- Але ты ня тутэйшы, – съцвердзіў ён.

Мне гэты допыт ня вельмі падабаўся. Што ён хоча, гэты чалавек? Я пачаставаў яго цыгарэтай.

- Не, – кажу, – я родам зь Менску.

Ён прыхільна ўсъміхнуўся, кажучы: – Я пазнаў гэта па тваей вымове. Я таксама быў ужо раз у Менску.

Я падумаў, што справа выглядае вельмі паскудна, але, на маё шчасце, ён перарваў свае роспіты й здавалася, што быў задаволеным. Каб больш не закранаць гэтае тэмы, я сказаў яму, што мне бракуе гроши, каб далей ехаць чыгунакай і што я з прафесіі сълёсар. Пры гэтым паказаў яму свае паперы. Відаць, што шмат штэмпляў зрабіла на яго вялікае ўражанье а да гэтага я яшчэ сълёсар. Дык ён аж зазызяў, кажучы, што ў іхнай арцелі могуць мяне на працу прыняць.

– Я мушу перагаварыць зь інспектарам, а ты заўтра прыходзі да "кладовой".

Я съкінуў вайсковы мундзір і пераапрануўся ў адзежу чыгуначніка. Мой пратэктар пастараўся для мяне скромны пакойчык. Сем тыдняў рыхтаваўся я да другога этапу маіх ўцёкаў.

Змазчыкам праз Урал.

Узяўшы на ўвагу ўсе магчымасці й ні зь кім не разьвітаўшыся, аднаго вечара я ўскочыў у апошні вагон даўгога таварнага цягніка, што кіраваўся на захад. Надзеўшы съпяцоўку, я сядзеў зь вялікай змазніцай у тормазнай будцы. Пакуль было цёмна, я ня меў ніякіх цяжкасцяў, а калі цягнік затрымліваўся ў дзені то я выходзіў із змазніцай і рабіў выгляд, што шмарую вагоны. Калі якісь чыгуначнік праходзіў міма, я як мага хутчэй уліваў алів ў буксы.

Стой!

Бязь ніякіх перашкодаў пераехаў я праз Урал аж да Самары. Тут прамяніяў я сваю чыгуначную съпяцоўку на хлеб і масла й далей ужо ў савецкай уніформе праз Пензу, Москву, Смаленск і Вільню дабраўся да Усходніх Прусаў. Гэта былі вельмі цяжкія тыдні. Падтрымоўвала толькі надзея, што з кожным днём даходжу бліжэй да радзімы. Калі дабраўся я да Аленштайну дык думаў, што небяспека ўжо мінула. Якраз гэтта напаткаў я перашкоды, паход на захад аказаўся вельмі цяжкім. На былой польска-нямецкай мяжы канцэнтравалася вялікая маса войска. Пабачыўшы гэта, я наважыўся ѹсіці далей праз Польшчу. Бяз мапы й компасу ўшоў я праз мазурскія лясы, мінаючы вёскі й вазёры із знаёмымі назовамі аж да тэй незабытнай раницы, калі ў адным ляску раптам спаткаў шэсцьць узброенных людзей. Апранутыя яны былі ў розныя мундзіры, што адзін да аднаго не пасавалі. Іхныя аўтаматы трымалі мяне на прыцэле, так што пра супраціў і мэвы не магло быць.

Чорнавалосы камандзэр ступіў крок у мой бок і сказаў: – Стой!

Пачуўшы гэта зыненавіджанае слова, мяне быццам хто доўбняй па галаве зъехаў. Аўтаматычна падняў я рукі ўперх, разважаючы, што месячны вандраваны й уцёкі былі дарэмнымі. Двух мужчын узяло мяне між

З В А Ж А Й

сябе ѹ перашукалі мае кішэні.

— Адвядзіце! — загадаў камандзер.

Чорнай хусткай завязалі мне вочы, ззаду моцным шнурком звязалі рукі. Калі з маіх вачэй знялі хустку то я стаяў у малой зямлянцы пры зьбітым з досак стале, на якім ляжалі мae паперы.

Допыт у зямлянцы.

Чорнавалосы камандзер іерагледзіў мае паперы, а потым звязрнуўся да мяне:

— Ты завешся Павал Сяргеевіч Дзімітраў і зьяўляешся звольненым лейтанантам Чырвонай Армії? Нара-дзіўся ты ў Вільні й цяпер у дарозе на Менск?

— Так, — адказаў я хутка.

— Што-ж ты скажаш, калі я ѹ цябе спытаю такое: чаму ты, па дарозе ў Менск, лазіш па мазурскіх балатах? Потым другое пытаньне: як доўга ты жыў у Вільні?

— Чатырнаццаць гадоў, — ілгаў я.

Чорнавалосы задумаўся на хвіліну, а пасьля загаварыў да мяне зусім незразумелай мовай. Я паціснуў плячмі. Тады шэф ускочыў і пачаў махаць пісталетам перад мaim тварам.

— Ты хлусіш! — кричаў ён на мяне. — Ты савецкі правакатар! Калі ты чатырнаццаць гадоў жыў у Вільні, то хоць крыху мог-бы ведаць лятувіску мову, прынамся зразумець што я пытаюся.

Я здаўся. Парасейску я сказаў яму, што я Немец і ўцёк з палону. Шэф паклікаў вартавога й даў яму кароткі загад. Той зынік і ѿ хуткім часе вярнуўся ѿ суправодзе аднаго чалавека, у якім я адразу распазнаў нямецкага афіцэра. Я дагадаўся, што цяпер зноў пачненца допыт, але я ўжо не баўся. Я мусіў зноў расказаваць пра сваю адысэю, гэтым разам панямецку. Ужо першыя слова майго апавядання даказалі маю нацыянальнасць і мне дазволілі дагаварыць да канца. У міжчасе развязалі мне рукі й заяўлі, пад аховаю, ѿ суседнюю зямлянку, дзе я атрымаў цёплую страву, якой я ня єў цэлыя тыдні.

Нямецкі маёр мяне пазнаў.

Наступнае раніцы мяне зноў выклікалі на допыты. Гэтым разам дапытваў мене нямецкі маёр. Ен пака-заўся мне знаёмым і запраўды выявілася, што абодва мы былі разам у лягеры ваеннапалонных. Ен уцёк ад туль, а мяне ѿ Сібір выслалі. Маёр прысутнічаў, калі мене чорнавалось: шэф другі раз выклікаў.

— Ты ведаеш у чyіх руках ты знаходзішся?

Я кіёнуў галавой.

— Добра, дык тады не патрабую шмат выясняць. Я раблю табе прапанову: на нашым баку ваке шмат Немцаў і зможам ужыць цябе перакладыкам. Калі хочаш, можаш тут застасца. За гэта мы табе ѿ адпаведны момант дапаможам перайсьці за мяжу.

"Чорны Кот"

Гэта была нагода. Перадумаўшы ѿсё, я прыйшоў да выснаву, што іншага выхаду няма. Мы паціснулі рукі й я стаўся сябрам арганізацыі. Гэта была самая простая хворма прыёму. Таму, што рытуалы розных групаў былі іншыя й розніліся міжсобку. Прыкладна, Украінская Паўстанская Армія (УПА) мела спэцыяльную роту прысягі, да якое я быў прыдзелены звязанным. Присяга там адбывалася вельмі ўрачыста, у прысутнасці сьвятара.

Паволі я прыжыўся, але доўгі час мусіў правесыці ѿ санітарным бункеры. Усё, што было асягнута вытрымаласцю й сілай волі, цяпер прарвалася. Я пачуўся стомленым і хворым. Паволі пачынаў здаравец і пры гэтым меў магчымасць прыгледзіцца да майго акружэння.

Людзі, што мяне ѿзялі ѿ палон, былі сябрамі групы "Чорны Кот". Належалі да беларускага партызанскаага руху. Яны былі высланы із спэцыяльным заданнем каб скантроліраваць дарогі ѿ мазурскіх лясох таму, што гэтым шляхам яны атрымоўвалі зброю з Польшчы і пры гэтым кантролівалі цягнікі. Род тавараў і сіла аховы падаваліся праз радыё. Я сам быў съветкай, калі ѿ адным савецкім цягніку везылі хатнюю жывёлу з Мэленбургу ѿ Крым. Фарпостамі "Чорнага Ката" былі пераважна працоўнікі калгасаў, што паклікаліся да большых акцыяў. Толькі малыя групы, да аднэй з якіх належаў і я, былі ѿ лясох. Фінансава й харчова утрымоўвала іх галоўнае кватэра. Калі прыпадкова на час ня было даставаў, тады які-небудзь працууючы ѿ калгасе партызан забываўся на ноч зачыніць хлеў.

Пасьля трох тыдняў шэф выслаў мяне ѿ суправодзе двух падафіцэраў да галоўнае кватэры, якая часова знаходзілася ѿ Вільні.

Раніцай старое аўта ківалася па палявых дарогах у кірунку на ўсход. Некалькі зён пазней я быў у Вільні й апынуўся перад галоўным кірауніком "Чорнага Ката," лягэндарным Вітушкам.

Кватэра знаходзілася ѿ лесе. Бункер абкружаны дротам з вялікім электрычным напружаннем.

Вітушка, сын вучыцеля і былы афіцэр Чырвонае Арміі, прынёс мяне ѿ аднэй скромнай "вільлі" ѿ прыгожым месцы. Прывёў мяне да яго ад'ютант. Сам Вітушка сядзеў за пісьмовым столом, які дырэктар нейкага прадпрыемства, бязь ніякіх таямніцаў, якім звычайна ўпрыгожваюць іншых партызанаў за зялезнай заслонай. Прывітаўшыся, ён сказаў:

— Я вельмі рады, што вы трапілі да нас. Назначаем вас кур'ерам і сувязным. Думаю, што на нуду ня будзе часу. Ен кіёнуў галавой і я мог ісці.

Вось гэта быў Вітушка, за галаву якога Саветы вызначылі вялізарны прэміі. Адвага, зъ якой вёў ён свае справы, імпанавала мне.

Шэф меў слушнасць, цвердзячы, што на брак працы на ракаць ня буду. Гэта было праўдай.

Будучы кур'ерам, я змог глыбей заглянуць у жыцьцё г.зв. "нялегальных" і быў змушаны зъмяніць, дый даволі грунтоўна, мае даўнейшыя погляды.

Самая думка, што партызаны сядзяць у тайных закутках і ѿ вельмі цяжкіх абставінах, аказалася зусім хвалішываю. Толькі тыя, якіх шукала палітычная паліцыя (*гэта аўтар мае, відаць, наўвеце НКВД – Рэд.*) ці якіх чакала служба ѿ Чырвонай Арміі, хаваліся ѿ лясох і балотах. Іншыя-ж, як мірныя жыхары, займаліся працай, некаторыя мелі навет вядучыя становішчы.

Гэта сітуацыя навет і сяньня не зъмянілася. Бальшыня партызанаў вядзе двайное жыцьцё. Раз на год яны праходзяць вайсковую навуку. Бяруць водпускі ѿ сваіх установах, або пішуща хворымі, каб выкраіць себе тыдзень ці два й пазнаёміцца з новай зброяй, выбуховыі матар'яламі, спосабамі камунікацыі.

(Праца г будзе)

ПАД ТРИМАЙ "З В А Ж А Й"!

Г А Л А С Ы

З ТАГО СЪВЕТУ Й З ГЭТАГА

KOMBATANT W AMERYCE

QUARTERLY of the Polish Veterans of World War II
G.P.O. Box 179, New York, N.Y. 10001

Rok XXIII

STYCZEŃ-MARZEC 1978

Nr. 1 (86)

Wędrówka po ziemiach Wschodniej Rzeczypospolitej

Józefa Mekarska

OD WYDAWCÓW

W wyniku ostatniej wojny i na podstawie układu jałtańskiego Rosja sowiecka zاغarnęła wschodnie ziemie Polski — a całym naszym krajem, wraz z ziemiami odzyskanyimi na zachodzie, rządzi komuniści.

Następstwem tego jest miedzy innymi to, że i szkoła w kraju podaje fałszywy obraz historii i geografii polskiej. Ziemie leżące na wschód od Bugu i Sanu — aż do granic z roku 1939 uważaane są jako niepolskie, a wklad ich do historii i kultury państwa polskiego jest celowo przemilczany.

Obowiązkiem emigracji jest pisać i rozpowszechniać wydawnictwa dotyczące całego kraju, którego rozbior został dokonany. Wciąż jeszcze zbyt mało mamy wydawnictw poświęconych sprawie ziem wschodnich oraz ich znaczenia w życiu państwa polskiego.

Wypełniając ten obowiązek, pragniemy dać najważniejsze wiadomości o tej części Polski.

Wydawcy oddają tę książkę o ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej do rąk społeczeństwa polskiego—a prze-

de wszystkim młodzieży — z myślą, aby ziemie te ukazać w ich pięknie i przybliżyć je sercom, którym są drogie.

**PРЕДСТАВЛЯЮЩИЕ СЕ СОГЛАСНО СЛЕДУЮЩИМ
Stowarzyszenie Polskich Kombatantów
Zjednoczenie Polek na Emigracji
Związek Harcerstwa Polskiego**

ka, tworząc tzw. Wyżynę Nowogródzką. Pas wysokich pagórków, który ciągnie się od Wilna przez Oszmianę, aż poza granice Wileńszczyzny na wschód, nazwano Garbem albo Działem Oszmiańskim. Bardziej ku północy, w okolicy Święcian i Brasławia, wyniosłości te są już mniej znaczne.

У зъмешчанай адбітцы польскага "Камбатанта ў Амэрыцы" нейкая пані Юэзэфа Мэнкарска падае заклік Таварыства Польскіх Камбатантаў, Задзіночаньня Палячак на Эміграцыі й Згуртаваньня Польскага Скаўтынгу, у якім гаворыцца пра "ўсходнія землі Польшчы", г.з.н. Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну, якія "заграбіла савецкая Расея".

Яно-ж і цэлую Польшчу "заграбіла" тая самая Расея, але там яна хітра насадзіла розных гамулак, герэкаў ды іншых квіслінгаў. Дык вось названыя арганізацыі заклікаюць эміграцыю, асабліва ж моладзь, не забываюць пра "землі Ўсходній Рэчыпаспалітай", пісаць пра іх, выдаваць пра іх спэцыяльныя кнігі й інш. А сама пані Мэнкарска пачынае "вандроўку" па згаданых землях апісанынем Віленшчыны.

Палкоўнік Я.Гоўша, што даслаў нам гэты цікавы экспланат, з'яўтараецца да "беларускіх палітыкаў, вайскоўцаў і публіцыстаў": "Гэтыя імперыялістычныя хіжакі імкнушацца ў надалей, каб паняволіць частку нашага народу ў краю, таму я зварочваюся да Вас, і прашу даць належны адказ гэтым закасцянелым ворагам нашай дзяржавынасці ў тэрыторыяльной цэласці".

Запраўды, цяжка не падзяляць абурэння палкоўніка Я. Гоўши. Відаць, што сярод польскіх вэтэранаў, Палячак, скайтаў і іншых яшчэ захавалася даволі элемэнту, які за апошніх трыццаць з гакам гадоў нічога не

навучыўся ў апэру старымі "передверасенскімі" катэгорыямі "моцарствовасці" й шавінізму. Нельга сказаць, што яны зусім стаяць на мёртвым панкце, бо, бачыце, яя зрокшыся "ўсходній рэчыпаспалітай", фактычна зь вялізньеннем энтузіязмам далучылі да яе ў "землі адзысканыя".

Але як маем на гэтыя польскія амбіцыі рэагаваць?

Як-бы Беларусы на іх не злаваліся, Палякі не пераселяцца дзеесь на нейкае адлюдзьдзе ў Бутан, а будуць прадаўжаць жыць над Віслай і таму, пры зъмене палітычнай сітуацыі ня выключаны між намі канфлікты.

Тымчасам-жа мусім трymаць на прыщэле ворага №1, г.з.н. камуністычна-імперыялістычную Москву ў таму менш павінны цікавіцца нас пані мэнкарскія, што гэтым разам, уваскрашаючы свае "моцарствовыя мжонкі", памагаюць агульному нашаму ворагу №1.

Нам трэба больш прыслухаўвацца да цвярдзіў Паллякаў, што разумна ў кампрамісова падыходзяць да будучага вырашэння беларуска-польскіх супяречнасцяў. Такія адказныя людзі ёсьць у паняволенай Польшчы ў на эміграцыі.

Ніжэй зъмешчаем адбітку з польскага часапісу "Культура", што выдаецца ў Парыжы, №7-8 за 1976 год, пункт 14-ы праграмнай дэкларацыі г.з.н. Польскага Незалежніцкага Паразуменія.

Вось што там гаворыцца:

"Не з'яўляемся суседзямі Расеі. Нашымі ўсходнімі суседзямі ёсьць Украіна, Беларусь, Лятува. З гэтymi краямі вяжа нас шмат стагодзьдзяў сужыцця – больш ці менш згоднага, часта турбаванага лішній экспансыўнасцяй Палякаў, але дабравольнага – у рамах аднае дзяржавы: польскай Супольнасці Народаў. Украінскі, беларускі, лятувіскі й латышскі народы ѿ ёсьць сяньня незалежнымі; іх прымусова ўлучылі ў Савецкі Саюз і яны паддлягуюць больш строгаму, чымся мы, палітычнаму, ідэйнаму ў рэлігійнаму парадку. Праводзіща між іх нясупынна русыфікацыйная акцыя. Шматвяковая супольнасць не дазваляе нам на гэта глядзець абыякава, ані з маўклівым спачуваннем. Выказываем гарачую салідарнасць і падтрымку імкнення гэтых народаў да ўнезалежнення ад расейскага наслідзіцеля. Мусім іхняя імкненны падтрымліваць у меру нашых собскіх магчымасцяў."

Ня высуўваем у дачынені да нашых усходніх суседзяў тэрыторыяльных прэтэнсіяў, хоць страта Львова ў Вільні, гарадоў адвечна звязаных з польскай культурай, ёсьць для нас і застанецца надта балючай. Дамагаемся аднак ад усіх урадаў, што будуць мець уладу на даўных тэрыторыях Рэчыпаспалітай – тэрыторыях, ад яе адарваных сілай вонкавых дэцызыяў, не пацверджаных ніводным зь беспасярэдня зацікаўленых народаў – каб загарантавалі праўываючым на гэных землях Палякам роўныя

14. Nie jesteśmy sąsiadami Rosji. Naszymi wschodnimi sąsiadami są Ukraina, Białoruś, Litwa. Z krajami tymi wiąże nas wielowiekowe współistnienie – bardziej lub mniej zgodne, nierzaz zakłócone nadmierną ekspansywnością Polaków, ale dobrowolne – w ramach jednego państwa: polskiej Wspólnoty Narodów. Narody ukraiński, białoruski, litewski i łotewski nie są dziś niepodległe; zostały przemocą włączone do Związku Radzieckiego i są poddawane znacznie ostrzejszym, niż nasz, rygorom politycznym, ideowym i religijnym. Prowadzona jest względem nich nieustająca akcja rusyfikacyjna. Wielowiekowa wspólnota nie pozwala nam patrzeć na to obojętnie, ani z milczącym tylko współczuciem. Wyrażamy gorącą solidarność i poparcie dla dążności tych narodów do uniezależnienia się od rosyjskiej przemocy. Powiniśmy je w tych dążeniach popierać w miarę naszych własnych możliwości.

Nie wysuwamy wobec naszych wschodnich sąsiadów roszczeń terytorialnych, chociaż utrata Lwowa i Wilna, miast odwiecznie związanych z kulturą polską, jest dla nas i pozostałe ogromnie bolesna. Domagamy się natomiast od wszystkich rządów, jakie będą sprawować władzę na dawnych terytoriach Rzeczypospolitej – terytoriach oderwanych od niej mocą zewnętrznych decyzji, nie poddanych zatwierdzeniu żadnego z bezpośrednio zainteresowanych narodów – aby zagwarantowały zamieszkującym na tych ziemiach Polakom równe prawa i możliwość swobodnego zachowania języka i kultury narodowej. Domagamy się też, aby Polacy z Polski mieli możliwość nieskrópowanego dostępu do miejsc, związanych z historią naszego narodu i naszego niegdyś wspólnego państwa.

З В А Ж А Й

7

ТЭРОР: ЦІ ХУТКА НАША ЧАРГА?

Ад Рэдакцыі: У сувязі з ростам тэарызму ў некаторых заходніх краінах, перадрукуюцем артыкул ведамага палітычнага амэрыканскага аналітыка Джэймса Бэрнгама, зъмешчаны ў часопісе "Нашнал Рэзвю", за 9.6. 1978 г.

Практычна ўсе абагульненныі адносна "тэарыстаў" і "тэарызму" ёсьць хвальшывымі. Перадусім, няма яснае, прынятае дэфініцыі "тэарыста".

2. Есьць адно, часта чутае абагульненне: тэарызм паўстает ў народзе, дзе ўлада дыктатарскага ўраду не дадае людзям мірных магчымасцяў выказаць свае крываўды ѹ нязгоды. Праўда, пад панаваньнем некаторых дыктатарскіх і аўтарытарных рэжымаў было даволі тэарызму. Адылі, найблізь відны тэарызм цяпер адбываецца ѹ Італіі, дзяржаве, дзе ўрад ня толькі ня можа нікому дыктаваць, але навет нармальна дзеяць. Актыўны, крывавы тэарызм дзейнічае пад брытанскім, адным з найбольш дэмакратычных урадаў сьвету. Ад часу яе дэмакратызацыі, узрос і тэарызм у Гішпаніі. Аднак, амаль зусім ня было тэарызму ѹ нацыстоўскай Нямеччыне ѹ зусім мала ѹ фашыстоўскай Італіі пасля таго, як Мусаліні скансалідаваў уладу. Няма тэарызму (апроч афіцыяльнага) ѹ камуністычных дзяржавах.

3. Калі ўлада ёсьць гістарычна й маральна аўтарытэтнай (няважна, ці яна аўтарытарная, ці не) ды законнай у вачох народу, выражае запраўдную волю людзей, тады ня будзе тэарызму, за выняткам прынагодных акцыяў психотных адзінак. Але гэта ёсьць ня больш,

ГАЛАСЫ З ТАГО СЪВЕТУ Й ГЭТАГА

(Заканчэнне з бачыны 6-й)

правы й магчымасць свабоднага захавання мовы й народнай культуры. Дамагаемся таксама, каб Палякі з Польшчы мелі магчымасць нязвязанага доступу да месцаў, звязаных з гісторыяй нашага народу й калісці нашае супольнае дзяржавы."

Аўтары гэтай праграмнай дэкларацыі, што разглядаюць пытаныкі палітычнай, эканамічнай, культурнай, юрыдычнай і рэлігійнай будучыні свае краіны, жывуць цяпер у Польшчы й "Культура", са зразумелых прычынаў, не падае іх прозвішчаў, адно зазначае, што ўсе яны ѹ веку звыш 55 гадоў.

І ў паняволенай сянянія Польшчы, дзе дысыдэнцкі рух даволі сільны, і на эміграцыі ёсьць — нам гэта ведама, — і іншыя групы й адзінкі, погляды якіх на будучае спаўжыццё з усходнімі суседзямі супадаюць з думкамі, выказанымі аўтарамі гэтага зъмешчанай вытрымкі з дэкларацыі. Пералік іх ня ёсьць мэтай нашага артыкулу. Іх мы, Беларусы, павінны падтрымліваць, а адкыўшых шавіністай, наводля пані ў мэнкарскіх, вышэйзгаданых польскіх камбатантаў, Палячак ці скайтаў мы павінны выкryваць і ганьбаваць, бо мы, гэтаксама як і празорлівые Палякі, ведаём, што наша й наших нашчадкаў будучыня ляжыць у плённым супрацоўніцтве й помачы адзін аднаму, а не ѹ разні супрэзках.

чым таўталёгія. У сянянішнім съвеце ёсьць мала аўтарытэтных уладаў. Бальшыня краінаў ёсьць съпелым полем для тэарызму.

4. Тэарыст, як і злачынца, ёсьць бяспраўнікам; ён дзейнічае вонкак і супраць права. Звычайні крыміналіст таксама можа быць тэарыстам: зініце на прафэсіянальных італьянскіх хапуноў. Але крыміналіст, хоць ломіць закон, ён не адкідае яго. Ідэялягічны тэарыст (з Бадэр-Майнгоф, Чырвонае Брыгады, Вэтармен ці тыпу IPA) запярэчвае важнасць права й таму не глядзіць на сваю дзейнасць як злачыны, а на сябе як на злачынцу. Упливам свае ідэялягії ён пераконвае іншых, каб ацэнівалі яго не як злачынцу, а як змагара за свабоду, мучаніка й гэроя.

5. Шмат людзей уважае, што ідэялягічны тэарыст ёсьць здурэлья. Калі, як Саветы, мы ня прымаем думкі, што антыграмадзкія паводзіны ёсьць хвормай дурасці, гэткая ацэнка ёсьць яшчэ адным хвальшывым абагульненнем. Лекары праверылі шмат тэарыстаў, злouленых апошнімі гадамі й пацьвярджаюць ня толькі іх разумовае здароўе, але іхныя выдатныя здольнасці, добрую матывацію й самакантролю. Не-фашыстоўскія ідэялягіі, прынятыя тэарыстамі, ёсьць транс-нацыянальнымі. У спрыяльной для тэарыстаў эпосе, як цяпер, гэты транс-нацыяналізм вядзе да блізкіх міжнародных сувязяў і частых злучэнняў, якія паўторна было прадэманстравана ѹ апэрацыях Чырвоных Брыгадаў, палестынскіх тэарыстаў, японскіх Чырвонае Арміі, нямецкіх груп Бадэр-Майнгоф, паўдённа-амэрыканскіх групаў і навет IPA.

Сусьветны засяг.

7. Афіцыяльна маскоўская камуністы выказаліся супраць "індывідуальнага тэруру". Гэта значыць, што яны трymаюць манаполь на тэору у камуністычных нацыях і стараюцца накіроўваць і кантроліраваць тэору у іншых краінах. Добра ўжо ўдакументавана ёсьць тайная падтрымка камуністамі й КГБ шматлікіх тэарыстычных арганізацый грэшмі, зброяй і вышкаленьнем.

8. Тэарысты добра навучыліся выкарыстоўваць для сваіх мэтаў масавыя сродкі сусьветнай камунікацыі. Калі-бі сродкі масавай камунікацыі зусім ня згадвалі тэарыстаў, яны-бі сталіся малой нікчэмнасцю.

9. Статыстыка паказвае, што на год адбываецца каля трох тысяч бамбёжак у ЗША, побач з рознага роду хапаньнем, браньнем заложнікаў, сотнямі выпадкаў распальвання пажараў, што фактычна ёсьць тэарызмам. Хоць шмат гэтае дзейнасці ёсьць аматарскай гэта паказвае, што ёсьць важная крыніца, адкуль можна рэкрутаваць людзей у паважныя арганізацыі.

10. Тры факты паказваюць, што ѿ недалёкай будучыні ЗША стануцца сцэнай важных тэарыстычных актаў. Папершае, ЗША, як асяродак імпэрыялізму, карупцыі і экспленаціі ёсьць прынадным, вялізным і важным аб'ектам. Паспяховы напад у ЗША меў-бы важныя сусьветныя насыльдкі й падняў-бы сусьветную тэарыстычную афэнэзу на вышэйшую гістарычную фазу. Падругое, дасканалая, шмат-маштабная й цудоўна складаная акцыя Чырвоных Брыгадаў у праекце Моро

(Заканчэнне на бачыны 8-й)

З В А Ж А Й

ўзмоцніла сьведамасць тэрагрыстаў і іх веру ў тое, што яны цяпер гатовы наладзіць удар у ЗША.

Мы на чарзе?

11. Патрэцяе, фактам ёсьць, што на працягу апошніх пяці гадоў ЗША размантоўвалі сваю арганізацыйную, легальную й ідэялягічную абарону супраць тэрагрызму. Бяз вынятку, кожны, хто меў справу з тэрагрыстамі, ведае, што такія формы тайных, зарганізаваных у ячэйкі, не-нацыяналістычных, абсолютна здысцыплюнаваных арганізацый могуць быць пераможаныя адно контракцыямі, што перасякаюць тэрагрыстычны сьвет: тайным наглядам, падслухоўвальнем тэлефонаў, праверкай пошты, кампютарнымі даведкамі міліёнаў асобаў у сувесце, тайнымі сувязямі з контр-тэрагрыстычнымі агенціямі іншых народаў, даночышкамі, інфільтрацыяй і навет у некаторых выпадках (як засьветчачыя, што мелі справу з тэрагрыстамі), зьдзекамі й заўсіствам. Эфектунае ўжыцьцё такіх мэтадаў стала немагчымым з тай прычыны, што яны гвалтуюць нормальны працэс, права на прыватнасць, ды наагул дэмакратычныя права. Гэта аднабаковае раззбраенне антытэрагрыстычных агенціяў ЗША асягнула пункт, пасыля якога паважныя антытэрагрыстычныя агенцыі (брытанскія, французскія, ізраільскія, бэльгійскія й заходня-іямецкія) больш ужо навет не памогуць агенціям ЗША ў змаганьні, што ў сваім маштабе ёсьць сусьветным.

12. Стварылася непазыбежная дылема. Калі тэрагрызм так масава расце, дзяржава ня можа сябе абараніць ад тэрагрызму і ў гэты самы час поўнасцю карыстацца правамі й прывілегіямі дэмакрацыі. Магчыма прыдзецца нам задумацца над гэтай дылемай, калі, праўдападобна хутчэй, чымся нам здаецца, нейкі сантар, губэрнатар, віцэ-прэзыдэнт, або адзін з Галоўнага Штабу будзе ўзнагароджаны ролем Моро ў паўтарэнны Фырвонымі Брыгадамі ведамага сценарыя.

А Ф Р Ы К А

Паводле апошніх падлічэнняў, за апошнія два гады маскоўская кубінскія найміты вымардавалі ў Анголі больш людзей, чымся ўсе каляніяльныя дзяржавы за ўсе часы каляніяльнага панаваньня ў Афрыцы.

(з газэт)

ФОНД "З В А Ж А Й"

Ад 3-га сакавіка да 25-га чэрвеня сёлета з падпіскі, ахвяраў і продажы на "Зважай" атрыманы:

ЗБАМ, адзьўзел Нью Брансвік:

П.Кажура – 10.00 дал. А.Субота – 10.00, Д.Фініской – 2.00, С.Гутырчык – 10.00, Б.Даніловіч – 10.00, М.Войтанка – 5.00, Ю.Азарка – 5.00, Сокал – 10.00, Я.Азарка – 10.00, В.Русак – 10.00, з продажы (С.Гутырчык) – 18.00.

Разам 112 канад, даляраў.

З продажы – 9.00, А.Качан – 12.75, Г.Паланевіч – 10.00, Ул.Набагез – 10.00, М.Кунцэвіч – 5.00, П.Бартуль – 5.00, Я.Бунчук – 10.64, Я.Каваленка (продаж) – 19.21, М.Нікан – (продаж) – 14.58, Н.Грэбень – 16.15, Я.Весялкоўскі – 6.12, М.Баяроўскі – 39.80

Разам – 270.25 дал. канад.

Усім ахвяраваўшым вялікае беларускае дзяксу!

**ТРИНАЦАТАЯ СУСТРЭЧА
БЕЛАРУСАЎ ПАЎНОЧНАЕ АМЭРЫКІ**

адбудзеца сёлета ў Тароньце

ў днях 2 – 4 верасьня.

Тэма Сустрэчы:

"60 ГОД АД АБВЕШЧАНЬНЯ БНР. 60 ГОД ЗМАГАНЬНЯ БЕЛАРУСКАГА НАРОДУ ЗА ЛЮДЗКІЯ Й НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ ПРАВЫ".

Галоўная Управа ЗБК   Галоўная Управа БАЗА

НЕАДКЛАДНАЕ ЗАДАНЬНЕ

Удзельнікам Трынаццатае Сустрэчы Беларусаў Паўночнае Амерыкі сёлета ў Тароньце пропануем зрабіць тое, што трэба было ўжо зрабіць гады тро

ци больш назад. паклікаць да жыцця камітэт абароны правоў Беларускага Народу й асобных Беларусаў. Гэткі камітэт цяпер назарэз патрэбны. Іншыя паняволенныя народы дайно памагаюць сваім і зробілі-дышыдзэнтам. А мы? Тут удзельнае поле дзейнасці для нашага духовенства й сяброў парапіліў.

Памажы, Божа!

ЦІ ЗЛАЖЫ

ТЫ АХВЯРУ

НА "ЗВАЖАЙ"?